

JAGAMAS JÁNOS EMLÉKEZETE

Az erdélyi és a moldvai magyar népzene kutatásának a 2. világháborút követő évtizedekben tapasztalt erőteljes föllendülése akkor kezdődött, amikor az – ideiglenesen kedvező nemzetiségpolitikai intézkedések során – 1949-ben létesített Kolozsvári Folklorintézetbe Kodály Zoltán egyik tanítványát, Jagamas Jánost meghívták tudományos főmunkatársnak. Az ő jelenléte ugyanis eleve szavatolta, hogy a zenefolklorisztika művelése a Bartók és Kodály nevével fémjelzett tudományosság szellemében fog újraindulni, és az a hagyományfeltáró munka fog folytatódni, amelyhez az úttörést egykor Vikár Béla és Seprődi János végezte, s amelynek kibontakoztatásában olyan jeles kutatók vettek részt, mint Lajtha László, Domokos Pál Péter, Dincsér Oszkár és Járdányi Pál. Miután pedig megbízták az intézet vezetésével, Jagamas János irányította és hangolta össze valamennyi romániai magyar népdalgyűjtő tevékenységét. Ezt már csak azért is tehetette, mert intézeti feladatai mellett egyidejűleg a kolozsvári Gheorghe Dima Zeneművészeti Főiskola tanára is volt, ahol ő képezte a népzene-kutatók újabb nemzedékét. A főiskolán azonban nem kizárólag folklórt adott elő, hanem formatant, ellentpontant és zenei paleográfiát is, tehát népdalkutatókon kívül zeneszerzőket, karmestereket, muzikológusokat, hangszeres művészeket, énekeseket és zenetanárokat is nevelt. Ameddig a körülmények lehetővé tették, következetesen arra törekedett, hogy a Folklorintézetben dolgozó zenészek számát növelje, és közreműködésükkel korszerűen felszerelt, rendszerezett, gazdag népzenei gyűjteményt hozzon létre.

Jagamas János 1913. június 8-án született Désen. Zenekedvelő családban nőtt fel, s már gyermekkorában muzsikus életpályára vágyott. Először zongoristának készült. Egy súlyos betegség következtében azonban hosszú ideig nem gyakorolhatott, s ezért elhatározta, hogy inkább zeneszerző lesz. Désen Csíki Endre volt a zenetanára. Tőle kapta a legfőbb ösztönzést és az alapismereteket. Csíki hívta fel a figyelmét a népdalok szerepére, valamint Bartók és Kodály művészetére, illetve tudományos tevékenységére. Kedves tanára, akinek igen sokat köszönhetett, Jagamas később mindig nagy hálával és szeretettel emlékezett vissza. A középiskolát Kolozsváron végezte, majd beiratkozott az ottani konzervatóriumba. Zenei képzését most már Martján Negrea és Mihai Andreescu-Skeletty irányította. Rövid idő múltán kénytelen volt félbeszakítani tanulmányait, és a Dés közelében levő Alörben vállalt tanítói állást. Ebben a román lakosságú faluban gyűjtött először népdalokat. Az az elgondolás indította román népi dallamok lejegyzésére, hogy azokat majd kórusművekké dolgozza fel, és megtanítja az iskola énekkarának.

Nemsokára lehetővé vált viszont, hogy kimagasló zenei tehetségét a budapesti Zeneakadémián művelje ki. Siklós Albertnél és Viski Jánosnál tanult zeneszerzést, közben pedig maga Kodály Zoltán avatta be a népzene tudomány kérdéseibe. A mesterétől kapott útmutatás szerint – a Táj- és Népkutató Osztály támogatásával – 1942 nyarán nagyszabású népdalgyűjtést végzett a Kászon-patak mentén fekvő falvakban és Csíkménaságon, majd 1943-ban az udvarhelyszéki Kápolnásfaluban. A háborús viszontagságok arra kényszerítették, hogy tanulmányait ismét megszakítsa, s csak 1948-ban, harmincöt esztendőös fővel nyerte el a zeneszerzői oklevelet Kolozsváron.

Tanáira haláláig mély tisztelettel gondolt. Magatartására idős korában is a tanítványi alázat és hűség volt jellemző. Tökéletesen illett rá az a krisztusi tanítás, amely szerint *„Nem főlebbvaló a tanítvány a tanítónál, sem a szolgál az ő uránál. Elég a tanítványnak, ha olyan mint a mestere...”* (Máté: 10/24–25.)

Noha élete céljául a zeneszerzői pályát választotta, az első dalok, kórusművek, vonósnégyesek és zongoraszonáták megírása után szinte másfél évtizeden át teljesen abbahagyta a komponálást, hogy minden idejét a tanításnak és főleg zenefolklorisztikai kutatásainak szentelhesse. Tudományos munkásságában iránytűként vezérelte Kodály intése: *„A legragyogóbb elmélet kártyavárként omlik össze egyetlen új adat súlya alatt. Elméletek elavulnak, hibátlanul közölt anyag soha.”* Ezt az elvet követve, Jagamas mindennél előbbre valónak tartotta a megbízható adatok föltárását. Legsürgősebb feladatául a régebbi gyűjtések területi aránytalanságainak a megszüntetését tűzte ki. Haladéktalanul megkezdte a korábban egyáltalán nem érintett, illetőleg a kellő mértékben még nem ismert vidékek népzenejének tüzetes kutatását. Páratlan szorgalommal és kitartással nagyarányú gyűjtéseket végzett a Fekete-Körös völgyében, Kalotaszegen, a Mezőséken, a Nagy-Szamos és a Felső-Maros mentén, a Kis-Küküllő–Maros közén, az udvarhelyi, a gyergyói és a csíki székelyek, valamint a moldvai, a gyimesi és a barcasági csángók körében. Viszonylag rövid idő alatt több mint hatezer népi dallamot gyűjtött össze. A felerészben gépi felvétellel (fonográfhengeren, illetve magnetofon-szalagon) rögzített, felerészben a helyszínen hallás szerint lejegyzett anyagot a Kolozsvári Folklórintézet népzenei archívuma őrzi. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, milyen óriási értékű kincs ez a grandiózus dallamgyűjtemény, amely magyar népdalokon kívül számos román, sőt néhány bolgár dallamot is tartalmaz, s amelynek megteremtése Jagamas Jánost a kelet-európai népzene kutatás legkiválóbb képviselőinek sorába emeli, hiszen előtte ehhez fogható teljesítményt csak Bartók Béla és Constantin Brăiloiu ért el. És azt sem szabad elfelejteni, hogy ugyanannak az archívumnak a többi magyar dallamát csaknem kivétel nélkül Jagamas tanítványai gyűjtötték, mégpedig többnyire az ő személyes irányításával.

A dalok lejegyzése során – Bartók példája szerint – Jagamas azon fáradozott, hogy a dallam, a ritmus és a díszítőelemek minden parányi árnyalatát

megjelenítse a kottaképen. Végletekig aprólékos lejegyzései mintegy erős nagyítású pillanatfelvételeket nyújtanak a dalok hangzásáról. A népi éneklés sajátosságainak megfigyelése, tanulmányozása céljából nélkülözhetetlenek az ilyen lejegyzések. Az előadásmód általános, táji, helyi vagy egyéni jellegzetességeinek tisztázására irányuló vizsgálódásokat Jagamas mesteri dallamlejegyzései föltétlenül előrelendíthetik. A rendkívül időigényes, az idegrendszer kemény próbára tevő lejegyző munkát aszketikus türelemmel végezte. Örökös kételyekkel küszködő, önmagával mindig elégedetlenkedő természetére s a tudomány iránti határtalan tiszteletére jellemző, hogy lejegyzéseit igen sokszor ellenőriztette munkatársaival.

A gyűjtéssel és a lejegyzéssel párhuzamosan rendszerezte a dalanyagot. Nem kevesebb mint tizenkétezer dallamot elemezett és osztályozott, majd elkészítette az erdélyi és a moldvai magyar népdalok típuskatalógusát. Ezzel szilárd alapot biztosított további tudományos kutatásaihoz, tanulmányainak és népdalköteteinek megszerkesztéséhez.

Kutatási tapasztalatait, eredményeit magvas írásokban összegezte. Csak az igazán fontos, föltétlenül újat jelentő, a tudományt valóban gyarapító témák kifejtését tartotta érdemesnek. Nevét legelőször *Moldvai csángó népdalok és népballadák* című, Faragó József és Szegő Júlia közreműködésével 1954-ben kiadott könyve tette szélesebb körben ismertté. A Kolozsvári Folklorintézet népdalgyűjteménye alapján az említett típuskatalógus segítségével leszűrt legfontosabb tanulságokat *Adatok a romániai magyar népzenei dialektusok kérdéséhez* című tanulmányában foglalta össze. Ez előbb német nyelven jelent meg a *Studia memoriae Bélae Bartók sacra* című tanulmánykötetben (Bp. 1956), majd magyarul a *Zenetudományi írásokban* (Buk. 1977). Jagamas rámutatott, hogy a magyar népzene dialektusterületeiről korábban kialakult helyzetkép némiképpen megváltozott. A moldvai csángóság dallamait különálló zenei dialektusnak kell tekinteni, az erdélyi népzene pedig a régi stílusú dallamokban élesen kidomborodó területi sajátosságok folytán több alegységre osztható. A Székelyföld népenéjét illetően Bartók egykori megállapításainak érvényessége nem csökkent.

Ötvenztendei megfeszített munka árán 1958-ban fejezte be Jagamas János – Faragó József részvételével – *Romániai magyar népdalok* című gyűjteménye összeállítását. Az erdélyi és a moldvai vokális magyar népzene legfőbb dallamtípusainak reprezentatív példáit tartalmazó mű azonban csak a Kriterion Könyvkiadó létrehívása után, 1974-ben láthatott nyomdafestéket. Jagamas nagy körültekintéssel, tudományos és esztétikai értékük gondos mérlegelésével választotta ki a Kolozsvári Folklorintézet népzenei archívumában tárolt dallamok közül azokat, amelyek a legjellegzetesebb, legfontosabb típusokat képviselik. Népdalaink legátfogóbb gyűjteményét sikerült ilyenformán megalkotnia. Azok a néprajzi tájak, amelyeket a gyűjtők fölkerestek, általában a gyűjtések részletességének arányában szerepelnek benne. A dalok elrendezési módjával Jagamas hangsúlyozni kívánta, hogy min-

taképnek Bartók Béla és Kodály Zoltán közös művét, az *Erdélyi magyarság. Népdalok* című, 1923-ban megjelent, százötven népdalt tartalmazó gyűjteményt tekintette. A két nagy népzene tudós emlékének szentelt kötet persze nemcsak módszertani vonatkozásban, hanem tartalmával, magával a közzétett hatalmas dalkinccsel is igazán folytatta, sőt jelentős mértékben továbbfejlesztette a népzene kutatás klasszikus korszakának legszebb hagyományait. Adatai roppant fontosak népzeneink számos elméleti kérdésének tüzetesebb megismerése, illetőleg tisztázása, új megvilágítása számára.

1960 tavaszán egy adminisztratív intézkedés folytán Jagamas János távozott a Folklórintézetből. Főiskolai tanár maradt, de folklorista pályája egy időre megtorpant. Ez a fordulat azonban nem jelentette azt, hogy bármilyen tudományos munkával szakított. Más területen keresve elmélyült vizsgálódást igénylő feladatokat, intenzív stílustörténeti kutatásokba kezdett. Különösképpen három nagy korszak, a reneszánsz, a barokk és a 20. század zenéjének stílusproblémáival foglalkozott. A reneszánsz mesterei közül Machaut és Palestrina muzsikáját, a barokk alkotóművészei közül Bach műveit, a 20. század kimagasló zeneszerzői közül pedig Bartók alkotásait tanulmányozta. Megállapításait a zeneművek rendkívül alapos elemzésének biztos talajára alapozta. E téren elért jelentős eredményeit összegző tanulmányai csaknem mind kéziratan maradtak.

A hetvenes években élénkült meg ismét Jagamas etnomuzikológiai munkássága. Ekkor nem járta már gyűjtőként a falvakat, és lejegyzéseket is ritkábban készített, inkább elméleti kérdések boncolgatására összpontosította a figyelmét. 1971-ben Árkoson a Művelődés baráti körének zenei találkozóján az egybegyűlt énektanárok előtt *A magyar népzene és műzene kapcsolatairól* tartott előadást. A Korunk 1973-as évkönyve számára megírta *Népzeneink kutatásának történetét*. Hozzáfogott több olyan probléma beható tanulmányozásához, amelyek már régebben fölkeltek az érdeklődését, mint például a magyar népzene régi és új stílusa közötti összefüggések, a népdal és a műdal sajátos jegyei, a keleti rokon népek zenéje és a magyar népzene közötti hasonlóságok, a népi dallamformálás módja, a különböző stíluskorszakok dallamépítkezésének szabályai stb. Hogy e bonyolult kérdéseket tisztázhassa, mindenekelőtt összeállította a népdaltípusok és a népies dalok elemtárát. Tervének véghezvitelére kiindulási alpnak Járdányi Pál 1961-ben közreadott *Magyar népdaltípusok* című kétkötetes művének és Kerényi György ugyanabban az évben megjelent *Népies dalok* című gyűjteményének dallamait találta a legalkalmasabbaknak. Verstani, ritmikai és dallami szempontok gondos mérlegelésével elemekre bontotta a három kötet anyagát, meghatározta az elemfajtaikat, és sok kísérletezés után kialakította az elemek sorrendjét. Erre az aprólékos, megfontolt, mérhetetlenül sok időt és szellemi erőt igénybe vevő elemzésre s a nyomában elkészült elemtárra alapozta Jagamas *Miért nem népdal?* című cikksorozatát. Ebben arról kívánta felvilágosítani olvasóit, hogy milyen zenei ismérvek szerint lehet megkülön-

böztetni a népdalokat a népies műdaloktól, hogyan lehet fölismeri a kétféle dallamvilág eltérő, illetve azonos elemeit, sorfajtaít és ezek kapcsolat-módozatait.

Az ötvenes években végzett gyűjtését a Felső-Maros menti Magyarón, ahol eredetileg egy kiváló nótafáról egyéni monográfiát szándékozott készíteni, utóbb újabb adatokkal egészítette ki, s az egész falu népdalkincsét bemutató gyűjteményt állított össze. Magyaró énekes népzenejét feldolgozó kötete 1984-ben jelent meg.

Jagamas mindig nagyon munkaigényes feladatokra vállalkozott. Sohasem kereste a könnyen megoldható, látványos eredményeket ígérő kérdéseket. Főként olyan témák vonzották, amelyekkel más még nem foglalkozott. Határozottan megállapítható, hogy a legnemesebb értelemben vett eredetiségre törekedett. Tudományos kérdésekben a véleményét legszívesebben statisztikai adatokra alapozta. Ebben a tekintetben is Bartók lehetett a mintaképe, hiszen, miként ismeretes, zenefolklorisztikai műveiben Bartók is előszeretettel alkalmazta a statisztikai módszert.

Érdemei elismeréseképpen Jagamas Jánost a Magyar Néprajzi Társaság, valamint a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság tiszteleti tagjává, a Romániai Magyar Zenetársaság tiszteletbeli elnökévé választotta. Kodály Zoltán születésének századik évfordulója alkalmából Kodály-emlékplakettel, 1993-ban pedig Széchenyi-díjjal tüntették ki.

Jagamas János 1997. szeptember 15-én hunyt el Kolozsváron. Szamosújvári rokonsága sírboltjában helyezték örök nyugalomra. Temetésén a sírnál Majorovics Harry, Angi István és Sárosi Bálint mondott búcsúbeszédet.